

Denken In de Driehoek

Op de vierde avond in de reeks 'Waarheid wat doe je eraan?' die dit seizoen in congressencentrum De Driehoek wordt gehouden, zijn op woensdag 5 april de sprekers Wytse Versteeg en Wolter Huttinga. Zij zullen die het thema benaderen vanuit de invalshoek: 'Waarheid en wetenschap: Alternatieve feiten'.

Dankzij wetenschappelijk onderzoek begrijpen we meer en kunnen we meer, zoals het genezen van ziekten of het verklaren van natuurverschijnselen. Toch lijkt de wetenschap het nooit echt goed te doen, en in het 'post-truth' tijdperk ligt zelfs de waarheid onder vuur. Is wetenschap tegenwoordig 'ook maar een mening', zoals vaak wordt beweerd? Hechten we nog waarde aan objectiviteit? En bestaan er eigenlijk wel andere feiten dan alternatieve?

Wytse Versteeg is schrijver. Haar romans werden vertaald in vijf talen en ze won onder andere de BNG Literatuurprijs. Komende herfst verschijnt haar roman Grime, over de fragiele grens tussen waanzin en waarneming. Ze promoveert op een proefschrift op het gebied van alledaagse onderhandelingen over kennisrechten (Universiteit Twente) en is verbonden aan de Urban Futures Studio (Universiteit Utrecht).

Wolter Huttinga promoveerde in 2014 aan de Theologische Universiteit Kampen op een proefschrift over de theologische beweging Radical Orthodoxy, hij is freelance medewerker van het dagblad Trouw en werkt sinds 2016 als theologisch onderzoeker aan het project "identiteit als sterk merk" dat christelijke scholen ondersteunt bij hun identiteitsontwikkeling.

Het belooft een interessante avond te worden met twee deskundige sprekers en voldoende mogelijkheden voor het publiek om actief deel te nemen aan het gesprek.

'Denken in de Driehoek' op woensdag 5 april in het Congres- en vergadercentrum In de Driehoek, Willemsplantsoen 1c begint om 20.00 uur. Zaal open en koffie vanaf 19.30 uur. De discussie wordt om 21.30 uur afgerond en aansluitend is er een borrel. Toegang is gratis. Aanmelden is niet nodig.

Facebook: DenkenInDeDriehoek, e-mail: DenkenInDeDriehoek@gmail.com.

Algemene informatie: Telefoon: 030 2315018 (Bernad Walleet).

Voorankondiging van de laatste lezing in deze themareeks: op 17 mei over Waarheid en transparantie, met sprekers Carola Schouten en Stevo Akkerman.

Gelijkheidsidealen en antipapisme

De Reformatie in haar politieke context (3)

In dit nummer het laatste deel van het drieluik dat dr. Llewellyn Bogaers schreef over de politieke aspecten van de kerkhervorming in ons land, en dan met name in onze stad. De Reformatie is in dit beschreven tijdperk al enkele eeuwen oud, en in de Nederlandse republiek lijkt het er even op dat de katholieken qua maatschappelijke positie weer op gelijke hoogte komen met de protestanten. Die emancipatie duurt echter niet lang, en wéér is er die ongelijkheid. Pas met het algemeen kiesrecht (in 1917 voor mannen en in 1919 voor vrouwen) komt hier verandering in.

Llewellyn Bogaers

Na het rampjaar 1672 kwam de Republiek in een neerwaartse spiraal. In de grote steden bleven de regenten dominant. Zij zorgden vooral goed voor zichzelf. Onder invloed van de Verlichting daagde een eeuw later het besef dat Nederland alleen door een opener bestuursstructuur weer een sterke natie kon worden. 'Vrijheid, gelijkheid, broederschap' luidde de leus van de Patriotten. Na de Franse inval in 1795 werd de Bataafse Republiek uitgeroepen.

In 1796 kwam er een eind aan de bevoorrechte positie van de gereformeerde kerk: alle gezindten kregen gelijke rechten. Katholieken betraden het politieke toneel: in de eerste Nationale Vergadering (1796-1797) bezetten zij 40 van de 126 zetels. Maar de geest van verzoeningsgezindheid vervloog: na 1813 wisten de hervormden, zoals de Calvinisten toen heetten, weer het politieke en bestuurlijk-ambtelijke domein te domineren. Het kiesstelsel en het nog steeds virulente antipapisme dreven katholieken de coullissen in. Tot 1870 was het voor hun vrijwel onmogelijk om een zetel in kabinet, Kamer, Staten of gemeenteraad te krijgen. Door allianties aan te gaan met partijen die de katholieke zaak steunden - tot 1871 met liberalen en vanaf 1873, aanvankelijk aarzelend met antirevolutionairen - wisten katholieken hun stem toch gehoord te krijgen. Het algemeen stemrecht (1917, 1919) bracht de katholieke doorbraak.

Antipapisme

Het oude antipapisme leefde nog krachtig onder protestanten en al spoedig na de gelijkberechtiging zongen de oude stereotypen weer rond: konden katholieken wel goede burgers zijn als hun loyaliteit eigenlijk bij de paus lag? En waren mensen die dogma's accepteerden en in mysteriën geloofden, wel redelijk en weldenkend? Zouden katholieken niet de macht willen grijpen? Dan zou Nederland als protestantse natie verloren gaan. In de verdachtmaking speelde broodnijd een rol: een consequentie van de gelijkberechtiging was dat katholieken naar evenredigheid ambten en functies hoorden te vervullen. Ook leek het redelijk dat de middeleeuwse kerken verdeeld werden. En dat katholieken zich in de openbare ruimte konden manifesteren. Voor menig protestant was dit geen aantrekkelijk vooruitzicht.

Immigranten

In Utrecht werd het antipapisme in de eerste helft van de negen-

tiende eeuw extra gevoed door de instroom van katholieke immigranten. Het overleg met Rome over een verdrag (1827, 1840), de Belgische Opstand (1830-1839) en het huwelijk van koning Willem I met een katholieke vrouw (1840) raakten een gevoelige snaar. En daar kwam bij dat de katholieke kerk in de stad steeds zichtbaarder werd door de ingebruikname van de Augustinuskerk in 1840 en de teruggave van de

* Op 17 september 1853 bood de Utrechtse elite koning Willem III een huldealbum aan op Paushuize. Het eerbetoon was een vervolg op de Aprilbeweging: op 15 april 1853 had de koning in Amsterdam een petitie in ontvangst genomen die gericht was tegen het officiële herstel van de katholieke kerk. Meer dan 200.000 mensen hadden hun handtekening gezet, hiervan kwamen er 4.500 uit Utrecht. Schilderij door Nicolaas Pieneman (1856), Centraal Museum Utrecht.

Catharinakerk in 1842. Telkens wanneer religieuze conflicten oplaaide, werd de katholieke middenstand gemeden en kregen katholieke arbeiders ontslag. In de literatuur geldt de vuistregel dat zowel het antipapisme als de angst onder katholieken het sterkst was in Utrecht.

De protestantse regenten waren niet voor niets eeuwenlang bang geweest voor gelijkberechtiging.

Politieke verhoudingen na 1848

Onder druk van revoluties in Frankrijk en Duitsland werd in 1848 de Nederlandse grondwet herschreven. De scheiding van Kerk en Staat werd uitgewerkt: gezindten vielen niet langer onder staatstoezicht en hadden vrijheid van vereniging, meningsuiting en onderwijs. In deze liberale opvat-

De neogotische kerken (vanaf 1870) zijn een triomfantelijk antwoord van katholieken op hun eeuwenlange onzichtbaarheid.

ting kon lang niet iedereen zich vinden. Katholieken - die, zij het verarmd, minstens een derde van de bevolking uitmaakten - bleven gewerd: tijdens het eerste kabinet Thorbecke bekleedden zij vijf van de 68 Kamerzetels. Een Utrechtse katholiek ontbrak. De nog steeds getrapte verkiezingen van 1850 leverden hetzelfde

sneuvelde, maar de bisdomindeling werd toch doorgevoerd: ook het nieuwe kabinet wilde niet torren aan de scheiding tussen Kerk en Staat. De eerste aartsbisschop vestigde zich wijselijk niet in de Domstad. Ondanks de massieve weerstand gooiden de katholieken de handdoek niet in de ring: zij zagen geen ruimte voor een eigen partij, maar gingen nauw samenwerken met liberalen. Intern richtten zij zich op de opbouw van de parochies, armenzorg, inclusief zieken- en ouderenzorg, en onderwijs. Er groeide nieuw elan.

Katholieke identiteit

De eeuwenlange repressie heeft diepe sporen nagelaten in het katholieke bewustzijn: zij hadden de schuldvraag geïnternaliseerd en moesten zichzelf positief leren definiëren. Er verschijnen katholieke periodieken. Rond 1860 gaan bisschop Andreas Schaepman en zijn kapelaan Gerard van Heukelum een verzameling middeleeuwse religieuze kunst aanleggen die vanaf 1868 ook voor publiek toegankelijk is. Hun collectie vormt de basis van Museum Catharijneconvent. W.J.F. Nuyens belicht in zijn *Geschiedenis van de Nederlandsche beroerten (1865-1870)* de Opstand vanuit katholieke perspectief. De neogotische kerken (vanaf 1870) zijn een triomfantelijk antwoord van katholieken op hun eeuwenlange onzichtbaarheid. Hun kerken maken zichtbaar dat zij nog steeds een grote gemeenschap vormen. De protestantse regenten waren niet voor niets eeuwenlang bang geweest voor gelijkberechtiging. En tot slot: de gestrengheid waarmee de katholieke geestelijkheid en elite de interne emancipatie ter hand namen, weerspiegelt hoe intens de eerdere onderdrukking ervaren is: men heeft het gevoel dat men zich als gemeenschap moet bewijzen.

Animositeit

De inrichting van het publieke domein maakt de animositeit tussen de gezindten zichtbaar. Zo mocht de Willibrorduskerk geen toren of klok hebben. Is het standbeeld van Jan van Nassau, de radicale voorman van de Unie van Utrecht (1579), in 1883 prominent op het Domplein geplaatst om het protestantse karakter van de stad en de universiteit te benadrukken. En kwam het standbeeld van Willibrord ter herdenking van 1250 jaar christendom niet op het Domplein te staan, maar op een minder opvallende plaats in de verkeersader rond het Janskerkhof (1947).

Naar nu

In het identiteitsdebat blijkt de hedendaagse Nederlandse identiteit nog sterk door Opstand en Reformatie bepaald. De middeleeuwen gelden als 'duister' en 'barbaars', als 'herfsttij'. Met als gevolg dat de lichtheid van de middeleeuwen en de schaduwrijden van de calvinistische suprematie onderbelicht blijven. Hoe is dit patroon te doorbreken? Ik ben ervan overtuigd dat een geschiedschrijving die meer oog heeft voor de ervaring van alle partijen, een genuanceerder beeld oplevert.